

LÄKARNAS ROLL I TREDJE RIKET

"DET VAR LÄKARE som skötte mordandet - från början till slut." Dessa ord yttras av en överlevande från Auschwitz, en av dem som intervjuats i den amerikanske psykiatern Robert Jay Liftons nyutkomna bok *The Nazi Doctors* (Basic Books, New York).

Ingenting är mer provokativt och svårare att acceptera än att just läkare skulle delta i massmord.

De nazistiska läkarna förknäppas oftast med sadistiskt kvasimedicenska experiment på oskyldiga och försvarslösa i Hitlers koncentrationsläger. Men dessa beryktade experiment dolde ett intressantare element i nazismen: att Hitler genomförde judeutrotningen just med hjälp av läkekonsensens legitimitet och uråldriga prestige. Den medicinska vetenskapen och flertalet tyska läkare medverkade i förintelsens alla faser.

När judarna anlände till Auschwitz möttes de redan på rampen av SS-läkare, som med tummen markerade vänster - direkt till gaskammaren - eller höger - tvångsarbete för IG Farben.

Vid dessa selektioner uppträdde läkarna värdigt och till och med vänligt. Sadism och elakheter mot judarna ansågs som oprofessionellt och kunde störa det intill perfektion organiserade löpande band som hade sin slutpunkt i krematoriet.

Efter selektionen åkte den ansvarige läkaren till gaskammaren med en rödakorsbil. Vid tågen fanns också rödakorsmärkta lastbilar för gamla och svaga som ej orkade gå. Fångarna bönade om att få åka med rödakorsbilarna in i lägret. Att dessa rödakorsbilar körde direkt till gaskammaren ville judarna inte tro. Det röda korset representerade vård och barmhärtighet. Men i Auschwitz hade svart blivit vitt, eller som en överlevande uttrycker det i Liftons

Den amerikanske psykiatern Robert Jay Lifton skriver i sin bok "The Nazi Doctors" om hur hela nazismens program för judeutrotningen var uppbyggt på läkarnas hjälp. SS-läkarna hade som enda uppgift att välja ut vilka som skulle dödas i koncentrationslägren. Liftons bok består av intervjuer med överlevande och har framför allt sitt värde som empiriskt material.

Av BO KURITZÉN

bok: "Denna värld är inte denna värld."

DET VAR LÄKARE som bestämde hur mycket av giftgasen Zyklon B (den betraktades som medicin och förvarades på lägerapoteket) som skulle användas. Genom ett tithål övervakade läkaren själva gasningen och gav därefter order om att vädra ut. Läkaren gick själv in i gaskammaren för att försäkra sig om att judarna verkliga var döda.

SS-läkarna hade inga som helst egentliga medicinska sysslor. De ras enda uppgift var att med de upprejade selektionerna balansera Auschwitzs inre ekologi - mellan förintelse och produktivitet. Utrotningen gavs en perverterad medicinsk aura.

Förintelsens preludium var trettioåtta års tvångsterilisering av mentalt sjuka och "asociala". För den traditionstyngda läkarkonsten är det dock ett stort språng från sterilisering till avlivning. Det språnget togs via eutanasi-programmet. Barn och vuxna med kroppsliga och själsliga defekter mördades medicinskt. På sina ronder på avlivningsinstitutionerna - ofta mentalsjukhus - bestämde läkarna den bästa och "humanaste" metoden för att avliva patienterna. De fann snart gasen överlägsen.

Eutanasi-programmet gav läkarna insikter i utrotningens teknolo-

gi och inte minst dess psykologiska aspekter. Dessa erfarenheter överfördes direkt till förintelslägrens massutrotning av judar.

NAZISTERNA LIKRIKTADE de tyska universiteten. Dessa blev centra för nazistisk ideologiproduktion och förföll i rask takt. Hitler krävde fler läkare för den nazistiska statens omfattande "biologiska" projekt. Läkarutbildningen förkortades och försämrades. De traditionella medicinska ämnena fick ge plats för befolkningspolitik, militärmedicin, antropologi, rasbiologi, naturmedicin m.m.

Nazismen karaktäriserades som "tillämpad biologi". Tyskland skulle befrias från de problem som pinade folket - arbetslöshet, seditligt förfall, familjeupplösning, själsliga sjukdomar m.m. Enligt Hitler var detta symptom på den äriska rasens och det tyska folkets sjukdom. Smittan hade sitt ursprung i det degenererade judiska inflytandet, en varhård som måste bort.

Denna biomedicinska vision var bakgrunden till att läkarna korsade den etiska demarkationslinjen mellan sterilisering och medicinska mord (aktiv eutanasi). Denna vision hade en stark dragningskraft på läkarna. Nästan hälften av dessa blev partimedlemmar, en högre representation än för någon annan yrkesgrupp. I Waffen-SS

fanns det sju gånger så många läkare som lärare.

Det var bara ett fåtal icke-judiska läkare som försvarade sina förföljda judiska kolleger. Den "judiska medicinen" kritiserades som "liberal och materialistisk". Judarna ansågs bara behandla symptom och såg blott till fysik och kemi. Nazisterna ville se patienten som en helhet och framför allt i ett större - nationellt - sammanhang. Kropp, själ och folk skulle diagnostiseras och behandlas synkront. Läkarkallet skulle inte längre bestå i att bota sjukdom, utan i att skapa "hälsa" - de germanska folkens hälsa. Och folk-kroppen kunde bara bli frisk genom att judarna och deras "biologiska substans" utrotades.

INOM BILDKONSTEN förde samtidigt det abstrakta, splittrade, obegripliga och fula. Musiken skulle vara harmonisk och programmatisk. Litteraturen tvingades till trivialitet. De misshagliga böckerna brändes på rituella bål.

Hitler avsåg att skapa en mänskliga fri från kroppsliga och själsliga defekter, lika vacker som en grekisk skulptur och frisk som den mytiskt oförstörda tyska naturen. Hitler avsåg att ersätta den gudomliga skapelseprocessen med sina egna idéer. Den naturliga selektionen skulle korrigeras och förfinas med Hitlers egen selektion. Med industriellt organiserade



Giftgasen Zyklon B betraktades som medicin och förvarades på lägerapoteket.

de massmord, statlig terror och med den moderna medicinens hjälp skulle den visionäre Hitler skapa det yttersta konstverket - den fulländade människan i ett tusenårigt paradisiskt lyckorike. Mot denna bakgrund blir Auschwitz det nazistiska skönhetsidealens yttersta och logiska uttryck.

Förintelslägren betraktades som en genetisk hälsokur för ett sjukt folk. Att bota blev synonymt med att döda. Den hippokratiska eden fick ge vika för den trohet man svurit till Hitler. Läkarna lät sig utan protester infogas och blev nazismens biologiska aktivister. DET HISTORISKA MATERIAL Lifton diskuterar finns redan publicerat på annat håll. Men vad som gör boken unik är Liftons egna omfattande intervjuer med överlevande - såväl fångar som SS-läkare. Dessa beskriver sig själva som hyggliga och humana läkare,

rar SS-läkarnas beteende försöker han inordna detta i en psykoanalytisk jargong. Liftons teorier ger inte någon specifik förklaring till den nazistiska utrotningen. Att erkänna ideologiernas överhöghet - särskilt i vårt århundrade - är av någon anledning främmande för psykiatern Lifton.

Lifton extrapolerar sedan sina funderingar från Auschwitz till folk mord över huvud taget: Vietnamkriget, turkars massaker på armenier m.m. Bödlarna i dessa krig likställs med nazisterna. Auschwitz tenderar att bli en metafor för exekutörer av grymma krig och masslakt generellt. Liftons analogier kulminerar i en antydd likhet mellan Hitlers judeutrotning och den förstörelse av mänskligt liv ett kärnvapenkrig skulle innebära.

MED JUDEUTROTNINGEN förhöll det sig dock annorlunda. Auschwitz var en produkt av Hitlers paranoidea vanföreställningar. Judarna var nämligen aldrig något reellt hot mot det tyska folket. Men de exempel Lifton nämner har alla sitt ursprung i reella konflikter: kamp om territorier, olika uppfattningar om samhällets organisering, maktstrider etc.

Lifton är långt ifrån ensam om att likställa Auschwitz med andra mänskliga excesser i våld och ondska. Nazismen trivialiseras och mystifieras. Man döjer att dess rasideologi är unik i sin virulens och konsekvens. Genom att likställa företeelser man ogillar med nazismen tenderar man faktiskt att försköna nazismen - oavsett de bakomliggande intentionerna. Det är skillnad på ondska och ondska - även om smärtan förblindar.

Psykiatri och psykoterasier ställning under nazismen är ett

ämne som Lifton bara vidrör. Juden Freud bannlystes och alla judiska analytiker fördrevs. Lifton berör hur psykoanalysen ändå blev kvar bli i form av den ömsesidiga förtjusning och respekt som utvecklades mellan nazismen och den i våra dagar så populära psykoanalytikern Jung. Nazisterna tilltalades av Jungs idéer (Jung gjorde bla en distinktion mellan det ariskt och judiskt undermedvetna) och Jung själv uttryckte också sin beundran inför det nazistiska Tyskland och dess Führer.

KUSLIGT RÖRANDE är Liftons intervjuer med fångar som var lägerläkare. Andra överlevande betraktar dem ofta som kollaboratörer och de har i o m jämsställts med bödlarna. Men Auschwitzs unika och extrema betingelser underminerade våra konventionella etiska normer. Intervjuerna betyder att det var andra lagar som styrde Auschwitz.

Trois avgörande svagheter i Liftons bok - paradoxalt nog de psykiatriskt orienterade avsnitten och tendensen att trivialisera Auschwitz - har intervjuerna och dissektionen av Hitlers biomedicinska vision ett bestående värde. Lifton förmår dock ej att knyta ihop sätten och koppla ihop nazismens medikalisering med nazismens ideologiska-estetiska strävanden.

Men Liftons rika empiriska material ökar vår förståelse av den mänskliga naturen - dess visioner, naivitet och brutalitet.

Bo Kuritzén

Bo Kuritzén är leg läkare.